Úvod do aplikované vývojové psychologie

Co je aplikovaná vývojová psychologie

- Zaměřuje se na zdůraznění vývojových procesů a prevence rozvoje psychopatologie jednotlivce a rodin (či dalších skupin) v celoživotním utváření
- Aplikuje poznatky vývojové psychologie , sociální psychologie, psychologie kultury, respektuje konkrétní kontext ekonomické podmínky atd. (Georg Mason University, PhD program in Applied Developmenat Psychologuy)
- AVP se zaměřuje na to, jak mohou být poznatky z vývojově psychologického výzkumu využity při řešení konkrétních problémů
- Důraz na život dětí a rodin v kritických situacích
-

Úvod do aplikované vývojové psychologie

Struktura přednášky:

(1) Je aplikovaná vývojová psychologie (AVP) vědní obor/psychologická disciplína? Pracovní vymezení obsahu studia

(2) Teoretický rámec pro AVP – teorie celoživotního utváření (life-span development)

(3) AVP jako průnik vývojové psychologie s dalšími psychologickými disciplínami

(4) AVP jako komplexnějších teoretických modely (např. tzv. pozitivního či zdravého vývoje)

(5) Příklady výzkumu v oblasti AVP

Je aplikovaná vývojová psychologie (AVS) vědní obor/psychologická disciplína? Pracovní vymezení obsahu studia

Applied Developmental Science (vychází od r. 1997)

http://www.psypress.com/journals/details/1088-8691/

Příklady článků:

Charakteristiky adolescentů s různými typy dlouhodobých životních cílů

Důležitost adekvátních diagnostických(měřících) metodik na hodnocení intervence v časném dětství (případová studie)

Testování vlivu podpory spolužáků na utváření interpersonálních dovedností žáků základní školy

„Máma pracuje a táta je doma“ Dětské hodnocení rodičovských rolí

Je zde život po smrti?

Článek je zaměřen na impakt významných vývojových psychologů – Clarka Hulla a Jeana Piageta. Studie prokazuje, jak výrazně poklesla citovanost těchto autorů po jejich smrti

Journal of Applied Developmental Psychology

ttp://www.journals.elsevier.com/journal-of-applied-developmental-psychology/

Vychází od r. 1980

Příklady článků:

Reflexe rasitických tendencí: angažovanost matek ve škole a percipovaná diskriminace dětí

Kauzální vysvětlování školního výkonu: rozdíly v interpretaci matek a dětí

Podporování sociálního růstu ve škole: efekty intervence

Vývoj sebe-systému v průběhu školního věku

Journal of Applied Developmental Psychology

Vychází od r. 1980

Představy o životní orientaci během života na kolejích a naplnění života po třinácti letech

Dvě studie hodnotí, zda různé životní orientace, definované obsahem životních cílů, určují z krátkodobého a dlouhodobého hlediska pocit pohody (well-being).

Byly stanoveny čtyři typy životních cílů (kreativní, prosociální, materálně zaměřený a zaměřený na poznávání).

Pracovalo se se souborem 460 studentů kolejí, kteří byli opakovaně dotazováni po absolvování studia a dále středním věku po třinácti letech.

Ukázalo se, že korelace mezi orientací během studia a po absolvování studia byla poměrně vysoká.

Při opětovném zjišťování ve středním věku se ukázalo, že pouze ti, kteří se hlásili původně k prosociální orientaci zaznamenali ve středním věku vyšší pocit generativity , osobního růstu a integrity.

Závěr: (??)

Zabývá se vývojovou tématikou – longitudinální i průřezový pohled na specifická téma a specifické souvislosti

Metodologické a metodické otázky vývojových výzkumů

„Meta“ témata – pohled na vývojovou psychologii „zvenčí“ v širším kontextu sociálních a přírodovědných disciplín

Nenabízí většinou vývojový pohled

Věnuje se problémům v období dětství

Jde především o sociálně psychologická a osobnostně psychologická témata vztažená ke konkrétnímu vývojovému období

Je aplikovaná vývojová psychologie (AVS) vědní obor/psychologická disciplína?

Vývojová teorie - snaha *systematicky*, tj. co nejkomplexněji popsat a vysvětlit aspekty psychického vývoje jedince.

AVP ?

Spíše ne

Na základě tohoto *systematického popisu* formulovat obecná pravidla, resp. „zákonitosti" ontogenetického psychického vývoje

AVP ?

Spíše ne

Dokumentace (verifikace) teoretických tvrzení empirickými výsledky

AVP ?

Částečně

Aplikace získaných poznatků do praxe. Někteří (ale zdaleka ne všichni) vývojoví psychologové se domnívají, že získané poznatky mají přímou aplikační hodnotu, tj. de facto poskytují určité návody, jak vysvětlovat jednání a prožívání konkrétních jedinců. Dobrá teorie však nabízí *výkladové principy*, ne návody.

AVP?

Částečně

Pokud budeme o AVP uvažovat jako o teorii, půjde především o **teorie středního dosahu** (tzn. vědět „vše" o něčem konkrétním, ne „něco" o všem univerzálním…)

Důraz na **ekologickou validitu** vývojových poznatků – platnost pro běžné konkrétní situace

Základní principy aplikované vývojové psychologie (AVP)

- AVP se zaměřuje na využití znalostí o vývoji psychických procesů při řešení konkrétních témat a úkolů, které se týkají člověka v nejrůznějších etapách jeho vývoje.

- Konkrétní přístup mimo jiné znamená, že na situaci či problém jedince je nahlíženo komplexně v jednotě jeho fyzické a biologické entity, v kontextu jeho osobní historie a jeho blízkých interpersonálních vztahů, dále v souvislosti s kulturními vlivy a historickými okolnostmi, které provázejí jeho život .

Klíčové principy aplikované vývojové vědy (Applied developmental science)

(Lerner, Jacobs,&Wertlieb, 2005)

- Porozumění obousměrnosti vzájemného vztahu **mezi generováním poznatků** a **aplikováním poznatků**
- Důležitost porozumění **normativním vývojovým procesům, primární prevenci a optimalizaci vývoje**
- Centrální význam **kontextu**
- Potřeba brát v potaz **interindividuální rozdíly** a **intraindividuální změny**

Normativní vývojové procesy

Vyjadřují určité obvyklosti, které jsou typické pro většinu jedinců:

- určitého věku (nástup puberty, dosažení právní plnoletosti, zdělání)
- Určité historické epochy (válka, společenská změna, epidemie)

Normu je třeba vzít jako rámec, ve kterém jsou posuzovány non-normativní neočekávatelné a nepředvídané události události

Primární prevence

- **Primární prevence** zahrnuje veškeré aktivity realizované s cílem předejít problémům spojených s výskytem patologických jevů.
- **Specifická primární prevence** – přímo se zaměřuje na odvrácení daného negativního jevu, často je spojena s určitou restrikcí (například prohibice, dohled na určitou cílovou skupinu atd.)
- **Nespecifická primární prevence** – veškeré aktivity, které podporují alternativní zdravé („správné“, „hodnotné“) činnosti, které odvracejí pozornost od negativního chování

Optimalizace vývoje

- Je úzce propojena s kulturními a sociálními standardy
- Jde o využití emočního, kognitivního a vztahového potenciálu daného jedince
- Kritéria:

- Vnější: pozitivní sociální odezva, delegace kompetencí, ocenění ze strany druhých
- Vnitřní: pocit štěstí, smysluplnosti života, vědomí sounáležitosti, užitečnosti atd…

Psychologie celoživotního vývoje (Life Span Psychology) jako výchozí teoretický rámec pro aplikaci poznatků vývojové psychologie

R. Havighurst, E. Erikson, G. Elder, J. Heckhausen, D. Magnusson, U. Bronfenbrenner, P. Baltes, R. Lerner, U. Staudinger

Pojetí vývoje především jako adaptace na měnící se podmínky života (vnitřní, vnější) jednice

Víceúrovňovitá analýza psychického vývoje:

- kulturní vlivy (tradice, historie, normy, mýty, rituály, atd..)
- distální sociální prostředí (nepřímé aktuální působení – dlouhodobé stabilní , očekávané změny – tranzitorní body, neočekávané události)
- proximální sociální vlivy (stabilní vlivy, predikovatelné změny, náhodné události)
- interpersonální a intersubjektivní rovina analýzy vývoje (percepce vlastního vývoje, změn, vnitřních a vnějších vlivů)

Subjektivní pojetí změny

Aktivní podíl jedince na procesu vlastního vývoje – seberegulace vývoje a subjektivní hodnocení vlastní změny (SOC model, seberegulace, vývoj jako celoživotní sebe-projekt)

Lifespan a teorie regulace/vlivu (control)

J. Heckhausen, R. Schulz:

Primární regulace/kontrola

- Je zaměřená navenek - chování, které ovlivňuje vnější prostředí člověk mění prostředí tak, aby co nejvíce vyhovovalo jeho potřebám a cílům

Sekundární regulace/kontrola:

- Jde o vnitřní procesy, pomocí nichž člověk minimalizuje ztráty a omyly v kontrole

- sekundární kontrola může rozšířit možnosti primární kontroly
- (volní procesy, sebeuvědomění, re-interpretace)

Kombinace primární a sekundární kontroly a modelu SOC - model celoživotní optimalizace v primární a sekundární kontrole: model OPS:

1. Selektivní primární regulace/kontrola – investování zdrojů k dosažení cíle (např. rozvoj schopností tréninkem)

2. Selektivní sekundární regulace/kontrola – vnitřní procesy, které nás motivují při dosahovaní cíle (např. zvyšování hodnoty zvoleného cíle a snižování hodnoty alternativního cíle..)

3. Kompenzační primární regulace/kontrola - využívání vnějších zdrojů k dosažení cíle - pomoc druhých, technické pomůcky..

4. Kompenzační sekundární regulace/kontrola - opuštění původního cíle a jeho nahrazení novým

AVP jako průnik vývojové psychologie s dalšími psychologickými disciplínami

Vývojová sociální psychologie (např. Durkin 1995)

(sociální vliv na vývoj jedince, resp. vývoj jedince v konkrétním sociálním prostředí a v určitých sociálních podmínkách, resp. Sociální a interpersonální charakteristiky jedince v průběhu života)

Typická dílčí témata:

- Souvislost mezi časnou emoční vazbou a interpersonálními vztahy v průběhu života
- Vývoj sociálního poznávání (social cognition)
- Agresivita v průběhu života
- Rodičovské chování a jeho vliv na psychiku dětí
- Percepce vlastního dětství a rodičovská role
- Vliv sociální změny (specifických životních okolností) na sebehodnocení/identitu/pocit životní spokojenosti/štěstí/smyslu…..
- Teorie mysli/atribuční procesy v průběhu života

AVP jako průnik vývojové psychologie s dalšími psychologickými disciplínami

Vývojová psychologie osobnosti (personality development)
(např. Schaffer, 2000, česky průkopnicky ve své době Helus, 1973)

- Vývoj sebepojetí, sebehodnocení a identity
- Vývoj autonomie
- Osobnostní rozvoj, „růst“
- Altruismus a morální vývoj osobnosti
- Postoje a hodnotová orientace v průběhu života
- Temperament /osobnostní struktura a jeho/její proměny

AVP v podobě komplexnějších teoretických modelů např. tzv. pozitivního či zdravého vývoje

Co je pozitivní vývoj ?

Co je opakem/alternativou „pozitivního vývoje“?

Positive Youth Development

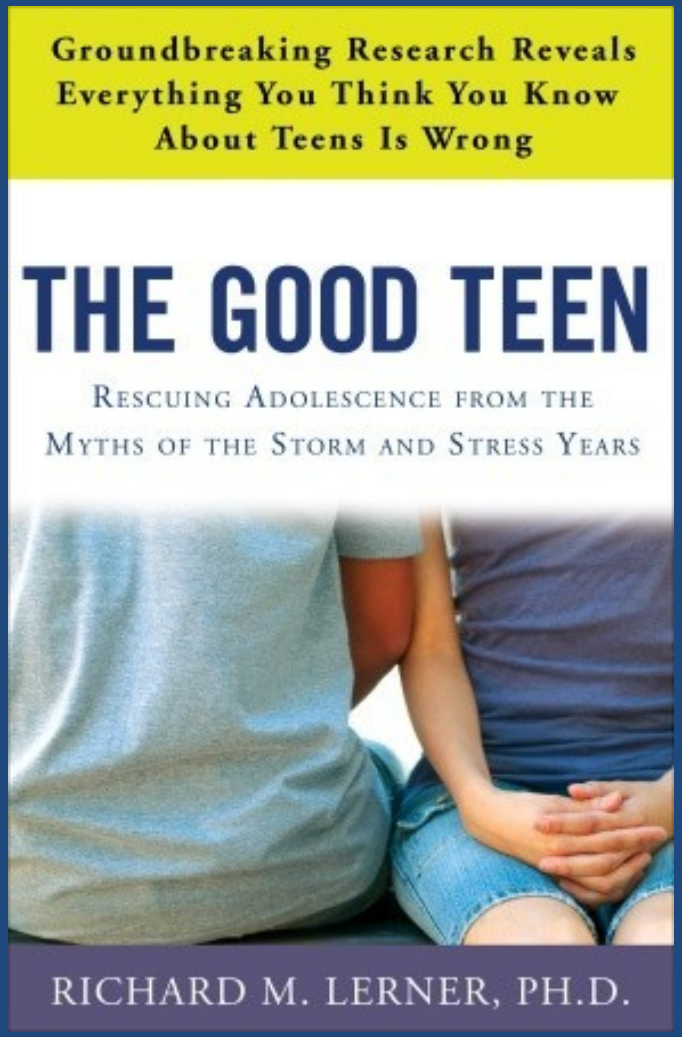

Richard M. Lerner

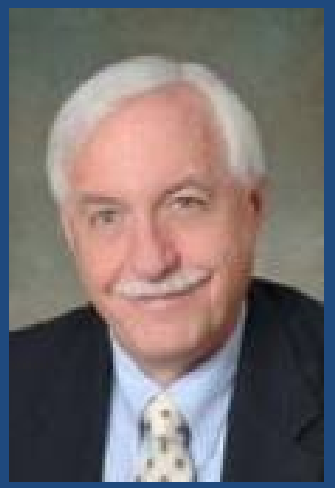

Tufts University, MA, USA

Institute for Applied Research in Youth Development

Positive Youth Development

Aplikovaná **teorie pozitivního vývoje mládeže** (*positive youth development*, viz např. Damon, 2004, Silbereisen & Lerner, 2007).

Netýká se jen rozvoje zdravých a bezproblémových jedinců.

Základní předpoklad: každý člověk má svoje specifické dispozice a přednosti, které je třeba podporovat a rozvíjet.

K tomu slouží i různé *sociální a výchovné programy*, které podporují rozvoj osobnostních charakteristik a relevantních sociálních dovedností, a to jak v nejbližším sociálním prostředí dospívajících (spolupráce s rodinou, školou), tak i širší komunitě – příkladem je program 5 (6) C

Positive Youth Development

- Základní předpoklady:
- Efektivní zpětná vazba o vlastním chování, schopnostech, pozitivních a negativních charakteristikách
- Akceptace výchozího stavu, přijetí sebe „za své“
- Podněcující sociální prostředí, blízké referenční rámce

- Interkace, komunikace a konsonance mezi mikrosystémy

Projekt 5 C

Výzkumně bylo ověřeno, že je zde pět důležitých osobnostních charakteristik, které pomáhají dospívajícím v jejich osobním růstu:

1. Kompetence (*Competence*).

- Je založena na vědomí úspěšného aktérství v konkrétních oblastech života.
- *Sociální kompetence* se týká interpersonálních dovedností řešit konfliktní situace, *Kognitivní kompetence* souvisí např. se schopností formulovat a řešit problémy,
- *Zdravotní kompetence* se může projevovat realizací zdravého životního stylu
- *Academická a profesní kompetence* - zvládání učiva a požadavků, které souvisejí se školní a profesní přípravou.

Projekt 5C

2. Důvěra (*Confidence*)

Opírá se o celkové pozitivní sebehodnocení a vědomí vlastní ceny (self-worth)

vědomí vlastní efektivity a účinnosti v jednání (self-efficacy).

Rozvoj a podpora self-esteem a self-efficacy?

Projekt 5C

3. Vztahy a kontakty (*Connection*)

- Jde o rozvoj pozitivních vazeb nejen s blízkými lidmi a s vrstevníky, ale také o prospěšné a pozitivní vztahy k institucím, z nichž nejbližší je škola.

Projekt 5C

4. Charakter (*Character*)

Projevuje se v respektu ke společenským a kulturním normám,
v osvojování standardů slušného chování,
ve schopnosti rozlišovat dobro a zlo.

5. Péče o druhé (*Caring/Compassion*)

- Jde o rozvoj starosti a péče o druhé lidi, konkrétně o rozvíjení empatie a přátelských vztahů.

Projekt 5 C

- Pokud je u adolescenta rozvíjeno těchto pět charakteristik, směřuje jeho vývoj k 6.C:

- 6. Přispění (*Contribution*).

- Jedinec jedná ve společnosti tak, že je přínosem jak pro sebe, tak pro svoje okolí – pro rodinu, komunitu a společnost.

5 C - Model pozitivního vývoje v adolescenci (R. Lerner, 2006)

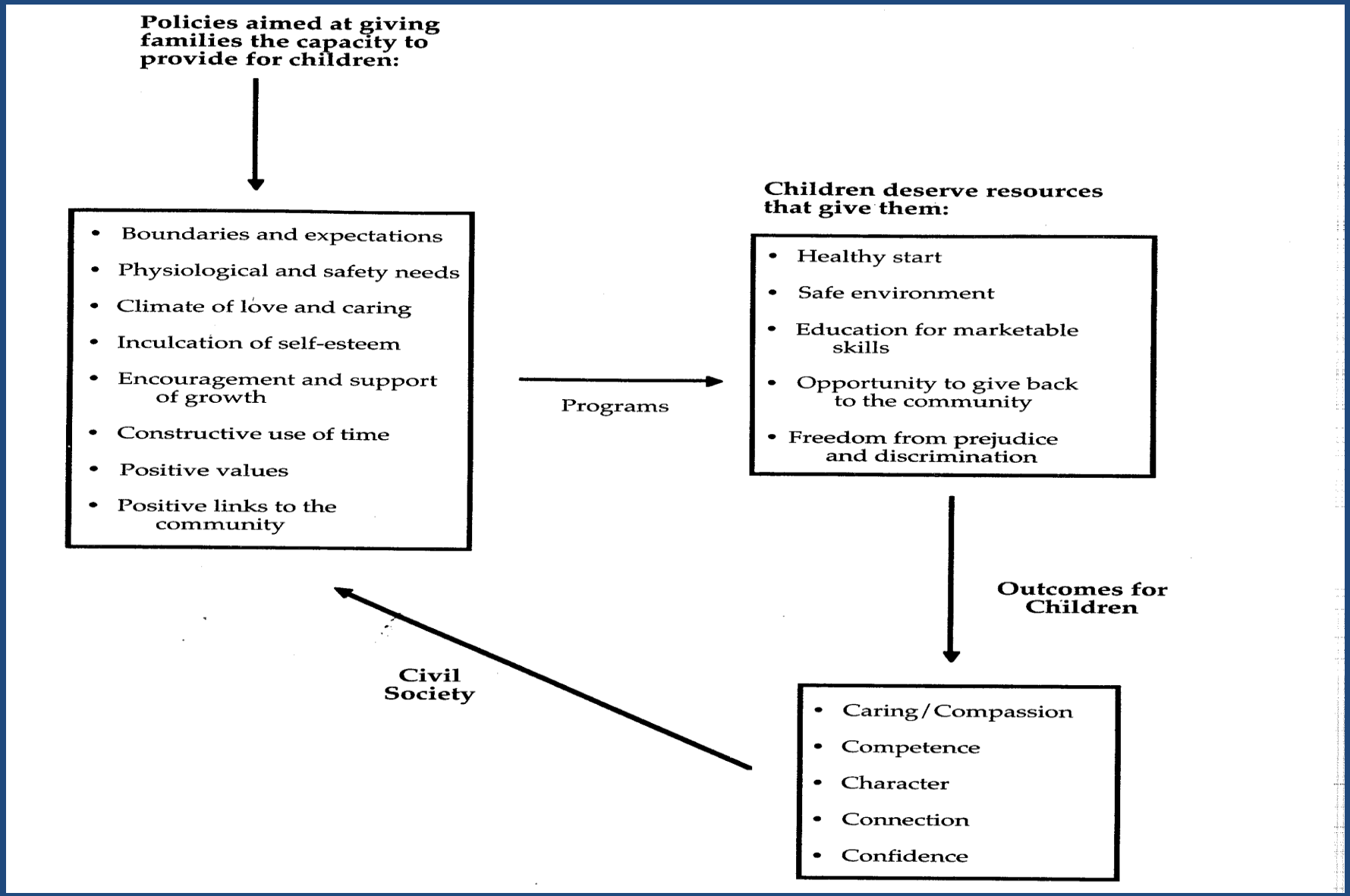

- Pro pozitivní psychosociální vývoj adolescenta je velmi důležité, aby mikrosystémy, do kterých adolescent aktivně vstupuje a kterými se nechá ovlivňovat (rodina, škola, vrstevnické skupiny, další komunity) nebyly uzavřené a nebyly ve vzájemně antagonistických vztazích.

Příklad výzkumu:
Self-esteem v průběhu adolescence

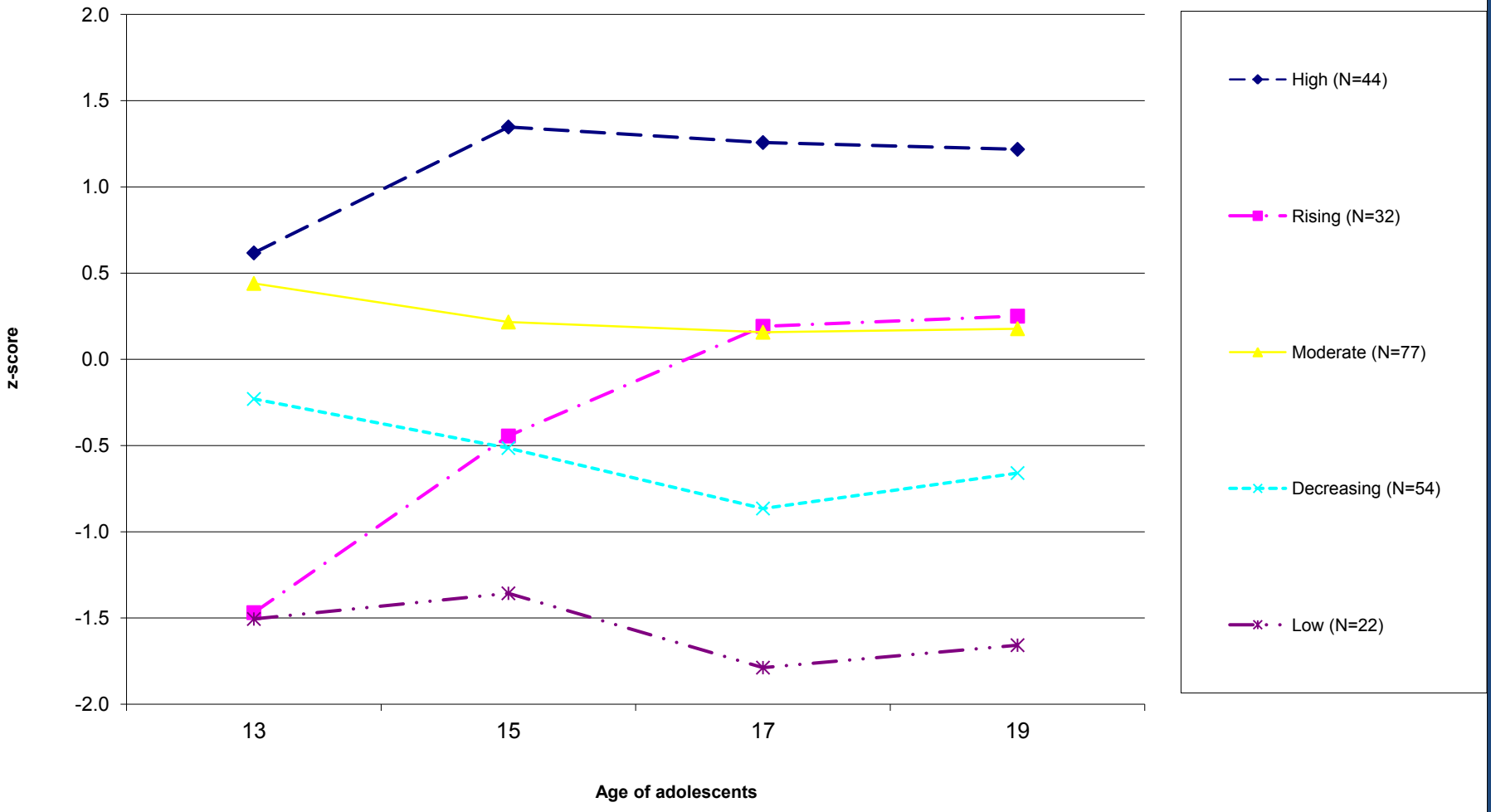

Table 2.

	TYPOLOGY OF SELF-ESTEEM									
	1		2		3		4		5	
	High		Rising		Moderate		Decreasing		Low	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Relationship with parents										
Commitment parents	3.28	.27	3.01	.36	3.15	.33	3.04	.36	3.18	.29
Problems with parents	.34	.27	.58	.33	.53	.52	.69	.54	.76	.62
Trust	4.55	.32	4.02	.64	4.17	.51	3.98	.75	3.98	1.03
Alienation	2.05	.56	2.49	.67	2.23	.59	2.61	.60	2.47	.78
Self-blame	1.07	.12	1.29	.35	1.15	.29	1.23	.26	1.16	.23
Relationship with peers										
Commitment friends	3.29	.30	3.22	.27	3.23	.27	3.12	.36	3.05	.31
Problems with parents	.26	.29	.50	.44	.36	.45	.77	.65	.63	.41
Peer Attachment-Dependent	1.74	.43	1.97	.57	1.91	.48	2.07	.48	2.11	.62
Self and Personality										
Commitments	3.91	.65	3.76	.50	3.53	.72	3.34	.54	3.23	.63
Diffuse - Avoidant	2.37	.67	2.73	.42	2.73	.57	2.81	.52	2.70	.43
Clarity of Self	2.91	.57	2.56	.48	2.61	.55	2.32	.43	2.58	.49
Neuroticism	1.31	.58	2.04	.58	1.55	.61	1.92	.63	2.49	.66
Extraversion	2.73	.49	2.74	.70	2.88	.51	2.54	.56	2.28	.61

Trajektorie A:
Stabilně vysoké self-esteem

Pro tuto skupinu adolescentů je charakteristická následující konstelace osobnostních rysů:

- vysoká emoční stabilita a orientace na pozitivní vztahy (extroverze).
- ve srovnání s dalšími respondenty mají tito stabilní a pozitivní vztahy s rodiči –nemají s nimi vážnější problémy a navzájem si důvěřují
- současně, nejsou tolik závislí na mínění vrstevníků,
- dále, je pro ně důležitá orientace na budoucnost, více než pro jiné adolescenty, berou na sebe v tomto směru relevantní závazky (commitments)

Trajektorie B: Rostoucí self-esteem

- Tato skupina je charakteristická nárůstem self-esteem mezi 13 – 17 rokem života a následnou stabilitou
- Tito respondenti presentují vyšší míru neuroticismu (lability), sebe-obviňování, a nižší úroveň commitments ve vztahu k rodičům ve věku 17 let.
- Nicméně, také oni mají poměrně vysoký zájem o budoucnost, jasnou vizi, co je pro ně v budoucnu důležité
- Vrstevnické vztahy pro ně mají větší důležitost

Trajektorie C: Stabilní, středně vysoké self-esteem

- Jedná se o respondenty s vyšší úrovní extroverze a nižší úrovní neuroticismu/emoční lability
- Také mají pozitivní vztahy s druhými lidmi, především s rodiči, nedosahují však tak vysoké hodnocení ve vzájemné důvěře
- Vrstevnické vztahy a orientace na budoucnost je pro ně méně důležitá (ale je důležitá)

Trajektorie D: Klesající self-esteem

- Je třeba poznamenat, že výchozí úroveň self-esteem není nízká, je blízko celoskupinovému průměru.

- Pokles probíhá do 17 let, pak se úroveň self-esteem stabilizuje.

- Charakteristické jsou pro tyto adolescenty horší vztahy s rodiči, sebeobviňování v situaci konfliktu s druhými (zase hlavně rodiči).
- Komplikované vztahy s rodiči souvisejí provázejí komplikované vztahy s vrstevníky: tito adolescenti hledají pozitivní odezvu, jsou závislejší než ostatní na mínění spolužáků a kamarádů

Trajektorie E: Nízké self-esteem

- Podobně jako u opačné extrémní skupiny, i zde platí, že trvale nízká úroveň self-esteem souvisí s konstelací osobnostních rysů: tito respondenti mají nejvyšší skór neuroticismu a nejnižší skór extraverze.
- V dalších charakteristikách se podobají předchozí subgroup s klesajícím self-esteem. Prezentují nejvyšší míru problémů ve vztazích s rodiči, problematické mají i vztahy s vrstevníky